

УДК 1:159.954](09) “652”

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТВОРЧОСТІ В АНТИЧНІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

Наталя Саноцька

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна, dfilos@franko.lviv.ua*

Проаналізовано феномен творчості в контексті античної філософської традиції. З'ясовано, що творчість – це вміння відкрити буття, яке є завжди тут і зараз, вічне і незмінне, і виносити з нього смисл, який вже є; це вміння почути Логос і дати йому говорити через людину.

Ключові слова: творчість, Логос, буття, гармонія, міра, майстерність.

Багатогранність та складність теми творчості породжує навколо себе багато дискусій серед представників різних філософських шкіл та напрямків. Досліджується структура та соціальна роль творчості (Г Давидова, Е. Ільєнков, О. Лосєв); з'ясовується смисл творчості (Г. Батищев, М. Бердяєв); вирішується питання про співвідношення творчості та відображення, продуктивного та репродуктивного, інтуїтивного та дискурсивного, свідомості та несвідомого у творчому процесі (В. Асмус, В. Біблер, А. Білий, Б. Новиков). Незважаючи на те, що вищезгадані дослідники не аналізували поняття творчості в античній філософії експліцитно, можна знайти імпліцитні посилання на дану проблематику в їх працях.

Часто можна натрапити на твердження, що проблема творчості має свої витoki в епосі Ренесансу і що античні греки не знали про поняття творчості в його новоєвропейському сенсі. Головна мета цієї статті показати, що хоча для греків не існувало поняття творчості як післяренесансного перенесення на людину атрибутів бога-деміурга, що творить з нічого, однак в епоху античності відбулася інтелектуальна революція, що принципово перетворила основу культури і зробила можливим подальше трактування творчості у європейській культурі.

Первинна форма засад творчості сягає своїм корінням до джерел людської свідомості. Її історія розпочинається вже з прадавніх міфів:

міфів про створення Всесвіту, про деміургів, титанів, демонів, героїв тощо. Архаїчна людина переконана, що життя має виток (архе), який повністю обумовлює теперішнє і майбутнє (в цьому сенсі життя є вічним поверненням до архе). Людина міфічної епохи знаходить корені свого життя в спільному бутті. Як одиничне, як індивід і “Я”, вона нічого собою не являє. Але “людина, як зазначає Хюбнер, має своє місце в міфічно-нуменозній субстанції, що існує в усьому: в людях, в тваринах, в ”матеріальних” предметах, тому і людина живе у всьому, і все живе в ній” [9, с. 148]. У всіх древніх культурах воля, бажання, розум і саме життя вважалося чимось привнесеним, вони оволодівали душею людини незалежно від її зусиль. Сама вона могла лише сприяти або чинити супротив цим силам, і не більше. Джерелом життя, волі і бажань є боги і демони. Причому архаїчна людина не просто вірить в існування богів, а відчуває їх, сприймає їх як безпосередню реальність. У всіх своїх діях людина керується їхнім бажанням і в тих сценаріях осмислює себе і всі свої стани.

Такий світогляд формувався в лоні особливої сакральної практики – в містеріях. Містерії не лише знайомлять людину з подіями, які описані в базових культурних сценаріях, але і дозволяють актуально прожити ці події. “Не існує сценарію і вистави, – пише Ернест Касіер, – які лише виконує танцюрист, що бере участь у міфічній драмі; танцюрист є богом, він стає ним ... Те, що відбувається в більшості містеріальних культур, – це не голе уявлення, що імітує подію, а це сама подія, що безпосередньо відбувається” [9, с. 179].

З допомогою містерій людина могла повернутися до витoku життя (архе), до основи буття. “З точки зору людини цієї культури, майбутнє витікає з минулого через теперішнє, а теперішнє служить постійному відтворенню минулого і його першоподій” [7, с.56]. Архе є ніби парадигмою цієї послідовності, яка ідентично повторюється незчисленну кількість разів. “У всіх міфічних діях, – пише Касіер, – існує момент, в якому відбувається справжня трансубстантивация – перетворення суб’єкта цієї дії в бога або демона, котрого він являє ... Так потрактвані ритуали, однак, мають не “алегоричний”, “наслідувальний” або уявний, а обов’язково реальний смисл: вони так вплетені в реальність дії, що утворюють її незамінну складову...” [9, с. 179].

Отже, мова йде не про святкове пригадування міфічних подій. Дійові особи міфів стають учасниками сьогодення, сучасни-

ками. Це значить, що людина живе вже не в хронологічному, а в первинному часі, коли подія відбулася вперше. “Осягнути знову цей час, – пише Мірча Еліаде, – відтворювати його якомога частіше, бути інструментом драми божественного промислу, зустрічати надприродне і вивчати знову його творче вчення – це бажання проходить червоною ниткою через всі ритуальні відтворення міфу” [9, с. 182].

У давньогрецькій культурі існував феномен обоження:

- об’явлення Бога людині (епіфанія). Вважалося, що Бога могла побачити кожна людина і у сні, і наяву;
- тимчасове охоплення людини Богом. Людина стає наповненою Богом (“theios”) і відчуває божественну “пневму”. Це є обов’язковою умовою творчості і героїчної діяльності.

Вважалося, що поет є тільки знаряддям божого об’явлення, він не є відповідальним за свої твори, бо творить в непритомному стані. Цей стан порівнювали із сп’янінням або божевіллям. У Гомера вино називається “божим” [2, с. 195], а бог вина, Діоніс, був покровителем драматичної поезії. Павзаній пише, що знаменитий трагік Есхіл був товаришем Діоніса, сам Бог посвятив його в поети і співав його устами. Сп’янілий від вина Діоніса Есхіл писав свої трагедії, сам не розуміючи, що пише. У Гомеровій “Одіссеї” божество, що опановує співця, – то Муза, а то сам Зевс. “Музо, розповідай мені про бувалого лицаря”, – благає сам автор поеми [2, с. 27]; “Муза співцеві звеліла співати про лицарську славу», читаємо в іншому місці [2, с. 135].

Філософія у Греції виникає з тією ж метою, з якою народилися трагедія й містерії. В основі всього того, що привело до філософії, лежить одна велика думка, згідно з якою існує певний вимір, відмінний від звичайного режиму життя, де є тривалість в часі, спадкоємність, пам’ять, що не підлягають розпаду і забуттю. Ми любимо, пам’ятаємо, маємо совість – це суто людські стани, що виникають внаслідок входження людини у вимір, який філософи назвали буттям – дещо існуюче саме по собі, ніби поза людиною і більше, ніж сама людина. Воно більш осмислене, цілісне, охоплює все. Тут нема минулого і майбутнього, а все в теперішньому [8, с. 296]. Ми то беремо участь в ньому, то випадаємо. І коли випадаємо – це розсіяння, роззосередженість, розпад, спонтанні дії природних процесів. А коли знову доторкаємося

до цього цілого, то виникають інші ритми, більш осмисленні і впорядковані.

Буття – це те, що потребує розуміння і виникає в просвіті цього розуміння. Людина може розуміти буття і, отже, може опинитися в просторі буття. Але оскільки буття не річ, не субстанція, то для людини немає ніяких гарантій: відкриваючи буття, людина не опирається на щось непорушне і стійке, не всідається на нього як на стійку основу свого існування. Буття – це те, що стало зрозумілим, і людині слід прикласти певних зусиль, щоб утримувати це розуміння.

Анаксагор зазначає: “Явища є видимими виявленнями невидимого” [8, с. 535], а, отже, невидиме ми можемо побачити через видиме, невидиме являється нам, але треба зуміти його побачити. І тут ми можемо вловити невисловлену, але все ж присутню думку про творчість як тримання погляду, вміння побачити невидиме через видиме і відтворити його, перевести з потаємного в непотаємне.

Парменід говорить, що буття одне, і в нього немає минулого чи майбутнього, воно завжди тут і зараз [8, с. 296]. А якщо так, то все вже є, тільки ми про це не знаємо. Є щось, що дано нам як “Я”, а є ще щось, про що ми не знаємо і що можемо лише відкрити в якості нашого “Я” в нас самих. У контексті сказаного творчість у досократівській грецькій філософії може розумітися не як створення чогось нового, а як вміння торкатися до буття і тим самим впорядковувати свої думки, стани і виносити смисл і досвід.

Ще один філософ античності Геракліт заострює увагу не просто на ознаках і можливих способах буття, на чому робив акцент Парменід, а він інтенсивно і дуже драматично переживав становлення буття у сущому. Філософ наголошує, що все явно: Логос спільний для всіх, але багато хто живе так, ніби має своє власне розуміння. Грецьке поняття Логос доволі важко розшифрувати. “Логос – це стихія невидимих предметів і механізмів, які проглядаються у цій стихії” [3, с. 96]. Тому Геракліт говорить: “Слухайте не мене, а Логос” [8, с. 199]. Дати говорити Логосу, почути його і дати йому говорити через людину – це і називається мистецтвом. Треба уподібнитися Логосу, прислухатися до нього, бо «...мудрість в тому, щоби знати все як одне» [8, с. 199]. Це прислухання, пильнування виражається Гераклітом так: “Народ повинен битися за знехтуваний закон, як за стіну міста” [8, с. 247] Або “Ті, хто з розумом мовлять, повинні міцніти у всезагальному, як громадяни

міста в законі. Бо всі людські закони живляться одним – божественним, бо він володарює як хоче, все задовольняє і все перевершує” [8, с. 197]. Отже, закон, за який треба битися, є не конкретний закон, не один із якихось законів, а є умовою або законом законів, в тому смислі, що це – умова того, що взагалі у нас є закони і що вони в нас будуть, якщо ми б’ємося за закон, що перебуває у становленні. Якщо у нас є законотворчий пафос – то будуть закони.

Творчість для Геракліта – це уміння віднайти, почути, пояснити для себе те, що вже є і було вічно, але воно є закрите від нас. Необхідно витворити в собі такий стан, щоб ми могли побачити потаємне. Для цього необхідно створити в собі акт думки, механізм думки, що допоможе людині породжувати ті чи інші думки. І от ті думки, які з’являються після побудови акту думки, називаються законородженими. Це не будь-яка визначена думка, а “окреме”. З цим “окремим” пов’язано поняття майстерності.

Фігура філософа з’являється і кристалізується як фігура майстра. Сфера філософської майстерності – це сфера особливого техносу, який конструктивний за відношенням до тих думок і станів, на які виявляється здатною людина після того, як технос у неї з’явився. У греків це називається Логосом. Логос – це не логіка, не мова, а особливі явища. Вони є артефактами, що підсилюють наші можливості, через які ми потрапляємо у простір думок, що не народилися б без проходження через ці артефакти чи витвори, які творять. Людина мусить докласти зусилля, щоб створити у собі “машину народження”. Ці “машини”, або “логоси”, або “окреме одне”, здатність з’єднуватися з якими і є майстерністю – вперше створюють людину з її можливістю мислити, переживати, пам’ятати.

Отже, майстерність – це робота у сфері творчих основ чогось. І якщо людина стає майстром, тоді в видимому проявляється гармонія. А що таке гармонія у греків? Це ідея закону. Гармонія – це ритмічний порядок світу, що об’єднує в собі протилежності. Це те, як влаштований світ. Якщо майстер доторкається до того, що “від всього вповні окремо”, то він не може свідомо робити зла. Цим висловлена первинна форма відчуття гармонії. У чому полягає гармонія і чому виникає необхідність говорити її мовою? Тому, що інакше майстер не може висловити цього. Про буття можна говорити лише мовою гармонії. “Думка про гармонію, – зазначає Мераб Мамардашвілі, – народилася із

думки про буття, а розуміння буття є умовою виявлення і розуміння законів світу і природи” [3, с. 112].

Геракліт вказує на історичну структуру людського буття, яка полягає в тому, що є в часі деяке становлення, або пошук сенсу (який вже є). Якись обставини ніби з’єдналися, сплелися, і історія є тим, що відбувається у вигляді взаємного пояснення однією обставиною іншої в певній формі. Цю форму Геракліт називає гармонією. Є гармонія і є пульсуюча сфера або палаючі світи. Той стан, який Геракліт метафорично називає вогнем, є станом утримування світу, зусиллям, яке пульсує – щезає, знову з’являється.

Таким чином, існує безперервність процесу (ріка, в яку двічі ввійти не можна). І ще є щось, що підтримує безперервність – якась додаткова обставина, що не є змістом якогось моменту часу чи життя, яку можна назвати Богом, що повинен безперервно знову породжувати. І ця додаткова породжувальна основа не співпадає за змістом з жодним із якихось моментів, оскільки за змістом моменти нашого життя не впливають один з одного. Отже, мусить бути якась кінцева форма в цілому, щоб знову і знову наповнювати в собі безмежність, і лише після цього є тривалість. Відповідність до правил зрозумілості в світі і є розуміння цієї зміни як нове світотворення. Тобто, щоби нам зрозуміти якусь найменшу зміну, треба зуміти заново відтворити творення всього світу.

Одним із наслідків апорій Зенона було твердження, що дещо повинно бути завжди. Інакше людина не розуміє світу, руху, явищ і т. д. Згадаємо властивості буття, які ми пов’язували з метафорою зусиль і дечим, що само по собі не перебуває, а відтворюється на хвилі пульсації якогось зусилля. Начало таких речей, які повинні безперервно відтворюватися, ми шукати не можемо. Тому греки говорили: є завжди, ніколи не почалися і ніколи не закінчаться. Проблема начала може ставитися тільки за відношенням до речей, які перебувають. А якщо ми описуємо процес, де весь час проходить пульсація нового народження, і лише на вершині хвилі цієї пульсації тримається річ, що перебуває, а про проміжки ми нічого не знаємо, то тут говоримо про те, що є завжди, бо тут часові терміни початку і кінця не мають сенсу.

Для філософів важливо мислити світ таким, яким він є. Якщо ми хочемо побачити в світі те, що не піддається нашим органам чуття, наголошують грецькі філософи, тоді ми можемо «побачити» це через форму. З’являється дуже важливе для філософії уявлення про форму, яке

ніби є явленням світу, але світу в цілісності, в повноті, а не через ряд змістів, яких незліченна кількість, і ми не в силі їх осягнути. Через форму ми, ніби і не знаючи нічого про світ, можемо знати (Сократ). У цьому контексті вперше з'являється абстракція розуму – поняття. Це дещо таке, що існує тому, що ми про це говоримо. У діалозі самим актом розмови людина знаходиться у Логосі, і там буде вже щось діяти незалежно від нашої волі. Сократ своєю аргументацією не прагне дати людині готові відповіді, а налаштовує її на сприйняття чогось такого, що реально існує, хоча не сприймається нашими органами чуття, це невидимий порядок, що є предметом понятійних визначень. Поняття – це те, що ми творимо, але у понятті немає змістовної відповіді, а є деяка формальна впорядкованість душі. Тобто, коли ми впорядковуємо душу, тоді поняття з'являються, ми пригадуємо їх. Але тут важливо зазначити, що, роздумуючи і полемізуючи, людина все менше розраховує на допомогу богів, роду, держави. Сократ на суді ще апелює до свого бога (даймона), але все ж він йде проти думки спільноти, відчуваючи себе людиною, яка здатна самостійно приймати рішення, що відповідають його індивідуальності. Сократ діє як вільна особистість, і власне це було новим для античної культури. Власне роздуми вперше дозволяють окремій людині отримувати нове знання, спираючись на власне бачення і розуміння світу, творити дещо нове.

У період, що передував діяльності геніального філософа античності – Платона, існували два незалежні способи отримання знань: традиційний і новий. Спираючись на цей матеріал, Платон говорить про ідеї. Є “щось”, що ми покладаємо в світі, і це покладання є самовиявом або самодією цього “чогось” в нас. Платон назвав це “ідеєю ідей” або Добром. Як стихія, що об'єднує те, що ми бачимо в світі і в нас самих, сама себе через нас бачить. Про предмети світу людина може щось осмислено говорити лише тоді, коли вона уявляє цю річ в горизонті, в середині структури її інтелегібельності, яка є ідеєю. Маючи ідеї речей, людина може формулювати закони стосовно них, і тоді світ стає втіленням максимально зрозумілого. Це стан, де людина опиняється на межі себе і світу та може прорвати людську пелену і мислити не буденно, а незалежним чином, незалежним від людської обмеженості. Це “щось” незалежне в нас проявляється через творчість. Власне, в цьому контексті Платон говорить: “Творчість – [поняття] широче. Все, що викликає перехід із небуття в буття, - творчість” [6, с.115]. З одного

боку, Платон описує процес творчості традиційно. У діалозі “Іон” він наголошує, що поети творять не з розмислом, а якимось природнім поривом, немов маючи в собі якогось іншого духа. В іншому місці він просто називає цей стан “майя” (божевілля) або боже наслання. «Поети складають свої прекрасні поеми не завдяки мистецтву, а лише в стані натхнення і одержимості... поет може творити лише тоді, коли робиться натхненим і не буде в ньому більше розсудку» [5, с. 139]. Платон наголошує, що твір мистецтва не належить людині, а богам, поети – це лише тлумачі волі богів. Філософ також критикує розуміння художньої творчості як результату навчання.

У діалозі “Бенкет” Платон теж торкається проблематики творчості, але показує нам дещо інший зміст цього поняття. На перший погляд, йдеться про різні уявлення любові. Але, уважно прочитавши, можна побачити, що всі ці окремі уявлення не суперечать одне одному, а навіть якимось пов’язані. Кожна промова вносить в розуміння любові свій зміст, утворюючи єдину платонічну концепцію любові, що є цілком новим неповторним витвором Платона. У діалозі “Бенкет” ми знаходимо твердження, які в тексті грецького філософа ні звідки не виводяться, а самі стають джерелом роздумів про любов і отримання знань про неї. Наприклад, розказуючи історію з андрогенами, Аристофан отримує знання про те, що закоханим притаманне прагнення до пошуку своєї половини. Платон переконує, що з допомогою “правдоподібною” історією про андрогени душа пригадує досконалу ідею любові, яка створена Творцем. Отже, Платон віднаходить такі самостійні предмети, які одночасно є образом, уявленням про інший предмет і з допомогою їх творить його. Любов у ранній грецькій культурі – це не дії і зусилля самої людини, а те, що їй посилають боги. Платонівське розуміння - зовсім інше. Філософ показує зовсім новий образ Ерота, суть якого він вбачає в його “творчій силі, яка все пронизує”, “в його любові не просто до прекрасного, але до породження і відтворення в красі”, що і є прагненням до Добра. В образі Ерота ми можемо побачити образ людини-творця, філософа, генія. Він є щось середнє між богом і смертним. Перебуваючи по середині, генії заповнюють проміжок між божественним і людським так, “що Всесвіт пов’язаний внутрішнім зв’язком”. “Боги спілкуються з людьми тільки при посередництві геніїв... І хто відає такими справами, той людина божественна, а хто відає

всім іншим, чи то мистецтво, чи ремесло, є просто ремісником” [6, с. 113].

Платонівська любов – це піклування про себе кожною окремою людиною, вона повинна привести до виявлення в людині божественного начала. Любов – це прагнення до цілісності. Однак до кінця діалогу виявляється, що прагнення цілісності – це прагнення прекрасного, добра, досконалості, творчості. Грецький філософ вводить дивовижний образ – людей “вагітних духовно”, які породжують в удосконаленні себе і в творчості. Ідеал любові – прекрасне само по собі, віднайдення в собі божественного начала, що дозволяє все зрозуміти, жити для Добра. Любов – це філософський спосіб існування, шлях, що пролягає від любові до одиничного прекрасного через красу у всій її багатогранності і до прекрасного самого по собі, вічного, прозорого, чистого, не обтяженого людською плоттю, фарбами й іншими тлінними речами. “Невже ти не розумієш, що, лише споглядаючи прекрасне тим, чим його потрібно споглядати, вона [людина] зуміє родити не привиди доброчинності, а істинну доброчинність, бо осягає вона істину, а не привид? А хто породив і вигодував істинну доброчинність, той отримує любов богів, і якщо хтось із людей буває безсмертним, то власне він” [6, с. 122].

Платон розуміє своє життя власне як творчість, “як виношування духовних плодів”, для нього не існує окремо – творчості і власного життя, це одне і те ж. Але саме через творчість цього геніального мислителя антична культура досягає своїх вершин.

Аристотель намагався остаточно оформити світ грецької думки. Для цього він ґрунтовно вивчив весь цей світ думок, надавши його елементам нові зв’язки, видумуючи нові поняття і терміни. Перед Аристотелем стояла та сама грецька проблема – проблема мислення, яке в кінцевій формі, з середини кінцевого може бути повнотою буття, будучи кінцевим. Грецький філософ задається питанням: із якого матеріалу складається мислення? Яким чином, почавши мислити в точці *A*, людина потім може опинитися в точці *B*, причому так, щоб ще винести смисл.

Продовжуючи ідеї своїх попередників, Аристотель говорить про те, що існує завершена повнота буття, і вона є вічна, непорушна, безтілесна форма. Таку вищу або чисту форму Стагірит називає Богом. Саме він є вічною причиною світового процесу, причиною всього руху у

світі, в тому числі руху нашої думки. Бог, або Nus, є найвищою дійсністю, метою світу, він є мисленням, що само себе мислить, думкою, що є джерелом всіх думок. Тобто, первинна думка не є думкою про якийсь певний зміст, а є думкою, що творить джерело інших думок. Активний елемент розуму божественного виявляється, коли думка є діяльною. Але найвищою діяльністю думки є діяльність споглядальна. Тому розум Бога – споглядальний.

Активна частина людського розуму (Nus poietikos) переводить у форми мислення те, що було здобуте пасивним розумом, який оперує матеріалами, що посилають йому відчуття. І вже на цій основі в мисленні формуються найбільш загальні поняття, найвищі принципи буття. Тут активний розум, осмислюючи предмети, речі, водночас і неначе “творить” їх. Виходячи саме з цього, Аристотель знайшов відправну точку для дефініції мислення як особливого процесу, коли розум вже оперує виключно поняттями, термінами, або, образно кажучи, веде своєрідну бесіду сам з собою. У цій функції активний розум вже стає чистою формою, чистою дією. Він має самостійне буття, що нагадує сутність Бога. Людська діяльність може бути або теоретичною, спрямованою на отримання знання, сферою якого є споглядання предмета, теорія, угляд, або практичною, спрямованою на досягнення мети, що знаходиться поза самим діячем і його діяльністю. Відповідно, Аристотель класифікує науки. Теоретичні (споглядальні) – науки, предметом яких є знання саме по собі. Вони обумовлюють правильне керівництво діяльністю, що є предметом практичних наук. Правильно покерована практична діяльність є умовою досконалої творчості. Творчість (poiesis) є предметом наук творчих. Вона в широкому сенсі є породженням витвору, що є зовнішнім по відношенню до того, хто творить. У практичних і в поетичних науках пізнання йде від наслідку до начала. У сфері творчості це сходження від поетики (теорії художньої творчості) до риторики, а вже потім до діалектики. Тому творчість в Аристотеля, як зазначає Б. Новіков, – це “практичне вміння, що спирається на пізнання правила того чи іншого роду діяльного відношення до сущого, як майстерність та вправність, які належить проявляти у кожній справі” [4, с. 16].

Поезію Стагірит трактує як свідоме перетворення міфів, як артистичну техніку без властивої творчості. У людській діяльності поняття творчості філософ фактично заміняє поняттям мистецтва, в основі яко-

го лежить принцип наслідування (Mimesis) [1, с. 176]. Об'єктом наслідування є буття, світ реальних речей і предметів, що включені в людську практику. Аристотель фактично трактує мімезіс як метод конструювання. У концепції художнього наслідування філософ допускає автономність творця як суб'єкта творчого процесу. Людина може навчитися бути митцем, навчитися наслідувати речі і предмети навколишнього світу.

Звертаючись до творчих надбань античної філософії, неможливо не зауважити, що є деякі речі, які, з середини наскрізь пронизуючи грецьке мислення, пов'язують зовсім різних авторів у деякий єдиний роздум про одні і ті ж проблеми. Фактично, вся антична філософія крутиться довкола питання – як можливе мислення? Думка може існувати, якщо весь час народжується зусилля мислити цю думку. Все, що існує як порядок або істина, може існувати, лише безперервно народжуючись, і лише так може втриматися. Творчість, для грецьких філософів, – це вміння віднайти, почути, пояснити для себе те, що вже є і було вічно, але воно є закрите від нас. Необхідно витворити у собі такий стан, щоб ми могли побачити потаємне. Для цього необхідно створити у собі акт думки, механізм думки, який допоможе людині породжувати ті чи інші думки. Людина може створити умови, щоб думка в неї з'явилася, а це, в перше чергу, порядок в душі, коли в людині відтворюються або вперше створюються деякі особливі впорядкованості мислення або стану свідомості, і ці впорядкованості мають тоді ефект неперервності. Тоді людина бачить сенс. Порядок в душі існує тільки тоді, коли людина йде до нього, коли вона відмовляється від самодостатності емпіричних станів, перестає їм вірити, перестає ними задовольнятися і на них зупинятися. Порядок в душі – це дещо таке, що із глибини світу піднімається і йде до нас настільки, наскільки ми самі йдемо до нього.

-
1. *Аристотель*. Сочинения в 4 т. – М., 1975 – 1984 – Т. 4. – 830 с.
 2. *Гомер*. Одиссея. – К.: Дніпро, 1968. – 461 с.
 3. *Мамардашвили М.* Лекции по античной философии. – М.: Аграф, 1998. – 320 с.
 4. *Новиков Б.* Творчість як спосіб здійснення гуманізму. – К.: Парапан, 2005. – 332 с.
 5. *Платон*. Сочинения в 3 т. – М.: Мысль, 1968 – Т.1. – 621 с.

6. Платон. Федон, Пир, Федр, Парменид. – М.: Мысль, 1999. – 528 с.
7. Розин В. Теория культуры. – М.: NOTA BENE, 2005. – 416 с.
8. Фрагменты ранних греческих философов. – М.: Наука, 1989. – Ч. I – 575 с.
9. Хюбнер К. Истина мифа. М., 1996. – 243 с.

A POSITION OF THE PROBLEM OF CREATION IN THE ANCIENT PHILOSOPHICAL TRADITION

Natalya Sanots'ka

*Ivan Franko National University of L'viv, Universytets'ka Str. 1,
L'viv, 79000, Ukraine, dfilos@franko.lviv.ua*

A phenomenon of creative work is being analysed in the context of the ancient philosophical tradition. It is proved that creative work is the ability to open existence which is always here and now, it is something that is everlasting and unchangeable. It becomes clear that creation is the ability to hear Logos and to give it a possibility of speaking through the human being.

Key words: Creativity, Logos, being, harmony, measure, master.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2005

Прийнята до друку 30.01.2006